INTEGRARE CURRICULARĂ: REFERINȚE TEORETICE ȘI METODOLOGICE

CURRICULAR INTEGRATION: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL REFERENCES

CZU: 37.016:001.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.61**

Otilia DANDARA
ORCID:0000-0003-0226-3368
e-mail: otilia.dandara@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Vladimir GUȚU
ORCID-ID: 0000-0001-5357-4217
e-mail: vladimir.gutu@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article is part of a series of articles dedicated to the issue of curricular integration vs. educational curriculum integration. The emphasis is on addressing the levels of integration, modalities and forms of curricular integration. In general, the following levels of curricular integration are described: 1) intradisciplinary, interdisciplinary, multidisciplinary and transdisciplinary; 2) basic level – minimal integration, intermediate level – sequential integration, functional level – thematic integration, deep level – interdisciplinary integration, complex, global level – transdisciplinary integration.The article also describes in detail the models, stages and steps of integrated design of the educational curriculum. It also argues a concept of curricular integration from the perspective of the constructivist, holistic and socio-constructivist approach.*

Keywords: *integration, curricular integration, curriculum integration, integrated curriculum, interdisciplinarity, interdisciplinarity, multidisciplinarity, transdisciplinarity, levels of integration.*

INTRODUCERE

Curriculumul este un concept-cheie al științelor educației. Stabilirea și definirea reperelor teoretice sau a cadrului de referință al curriculumului este esențială pentru determinarea eficacității acestuia, a căilor de modernizare şi dezvoltare, precum şi pentru aprecierea şi recunoaşterea paradigmei curriculare în cadrul educațional. Reformele educaționale actuale sunt, în primul rând şi înainte de toate, reforme ale curriculumului. Strategiile, tacticile şi coerenţa internă a acestora sunt dependente în plan teoretic de conceptul curriculumului implementat. Experții educaționali, cadrele didactice care participă la promovarea reformelor și la producerea de inovații curriculare au nevoie, de asemenea, de un cadru teleologic și metodologic al curriculumului educațional.

Conceptul de curriculum orientează şi creează câmpul problematic al abordărilor curriculare. Nu există o singură definiție a curriculumului şi de aceea nu există o singură linie de abordare.

Dacă conceptul este redus la conținut atunci abordarea se va axa pe relevanța conținuturilor; dacă „curriculum" semnifică competențe, conținuturi, activități de învățare, activități de evaluare şi relaţiile dintre ele, atunci abordarea se va axa pe epistemologie şi teleologie (cadrul sistemico-holistic).

În schema concepției sistemico-holistică se încadrează și abordarea curriculumului integrat. Din punct de vedere curricular, integrarea înseamnă organizarea, punerea în relație a disciplinelor școlare cu scopul de a evita izolarea lor tradițională.

Termenul de curriculum integrat se referă la o anumită proiectare și organizare a instruirii, o anumită strategie de predare care produce o interrelaționare a disciplinelor, unităților de conținut, astfel încât: satisfac nevoile și interesele elevilor și realizează conexiunea între ceea ce învață elevii şi experiențele lor.

La nivelul curriculumului, integrarea înseamnă stabilirea de relații clare de convergență între cunoştinţele, capacitățile și atitudinile care îşi au bazele în interiorul disciplinelor şcolare.

În funcție de ce anume integrăm (cunoştinţe, capacități, competenţe, valori, atitudini, metodologii de lucru) şi cât de mult integrăm (inserție, armonizare, corelare, intersectare, fuziune), se disting câteva niveluri în abordarea integrată a curriculumului [3, p.23].

NIVELURI ȘI MODALITĂȚI ALE INTEGRĂRII CURRICULARE

Problema integrării curriculare în general şi a nivelurilor de integrare în special a fost și este pe larg abordată în literatura de specialitate: Dressel P., Palmer J., Jacobs H., Logendre R., L.D' Hainaut, Drakers etc. În spațiul românesc putem numi așa autori ca: Potolea D., Iucu R., Ciolan L., Borzea E., Popovici-Borzea A. și alții. De regulă, acești autori asociază nivelurile de integrare curriculară cu gradul, complexitatea, profunzimea și varietatea de integrare a diferitor entități din domeniul curricular: disciplinele de studii, unități de conținuturi, procese și finalități ale învățării. În acest context, nivelurile de integrarea curriculară se clasifică astfel: integrarea intradisciplinară, integrarea multidisciplinară, integrarea interdisciplinară, integrarea transdisciplinară. Trebuie să menționăm că noțiunile monodisciplinaritatea, multidisciplinaritatea, interdisciplinaritatea, transdisciplinaritatea în diferite contexte de abordare sunt analizați ca treptele/ stadiile integrării, concepte de abordare a integralității curriculare, tipurile de integrare.

Aşadar, abordarea clasică a nivelurilor de integrare curriculară distinge: nivelul de integrare intradisciplinară, nivelul de integrare multidisciplinară, nivelul de integrare interdisciplinară și nivelul de integrare transdisciplinară. Caracteristicile și particularitățile ale nivelurilor de integrare curriculară sunt prezentate în Tabelul 1.

Tabelul 1. Niveluri și tipuri ale integrării curriculare

Nr. crt.	**Niveluri și tipuri de integrare curriculară**	**Caracteristici și particularități**
1.	Integrarea intradisciplinară (monodisciplinară)	Prin abordarea intradisciplinară se înțelege „acțiunea de a aborda un proiect sau de a rezolva o problemă prin limitarea la datele unei singure discipline” [5, p.88] ✓ Se disting două modalități de integrare la acest nivel: 1. *Inserția* unui fragment în structura unei discipline, în structura unei unități, să ajute la înțelegerea mai profundă a problemei studiate; 2. *Armonizarea* unor fragmente independente în cadrul unei discipline pentru înțelegerea cât mai completă a unui subiect; ✓ Se disting și două dimensiuni ale integrării la acest nivel: 1. *Integrarea orizontală*: între conținuturi și/ sau competențe ale disciplinei situate la același nivel de studiu; 2. *Integrarea verticală*: între conținuturi și/ sau competențe ale disciplinei care se învață la ani diferiți de studiu; ✓ Integrarea intradisciplinară are în primul rând asigurarea coerentă interne a disciplinei școlare prin abordare integrată a diverselor teme (unități de conținuturi) ale aceleiași discipline [1].
2.	Integrarea multidisciplinară/ pluridisciplinară	✓ Se referă cum la disciplinele înrudite așa și la cele din diferite domenii de cunoaștere; ✓ Abordarea multidisciplinară se referă la situația în care o unitate de conținut (tema, subiect, modul) ce aparține unui anumit domeniu este supusă analizei din perspectiva mai multor discipline, care rămân independente unele în raport cu altele; ✓ Se disting două moduri de integrare la acest nivel: 1. *Integrarea complementară*: integrarea se realizează între disciplinele înrudite, de regulă din aceeași arie de cunoaștere; 2. *Integrarea paralelă:* integrarea se realizează între discipline care țin de diferite arii de cunoaștere/ curriculare.

3.	Integrarea interdisciplinară	✓ Interdisciplinaritatea presupune interacțiunea între anumite competențe sau/ și conținuturi interdependente din două sau mai multe discipline, bazată pe un cadru epistemologic al disciplinelor respective; ✓ Integrarea interdisciplinară a curriculumului este orientată preponderent la formarea competențelor transversale/ integrate. În acest context, aparatul conceptual și metodologic al mai multor discipline este aplicat în interconexiunea pentru a studia o temă, a rezolva un studiu de caz și pentru a dezvolta competențe transversale/ transdisciplinare. ✓ Se disting trei grade de interdisciplinaritate [7]: 1. Integrarea aplicativă: în urma transferului de metode rezultă aplicații practice concrete; 2. Integrarea epistemologică: în urma asimilării de metode din alte domenii în cadrul disciplinei respective se inițiază analize în cadrul propriei epistemologii; 3. Integrarea hibridă: transferul de metode între două sau mai multe discipline conduce la apariția unui domeniu autonom (unei discipline noi) ✓ Se disting următoarele moduri de integrare interidiscplinare, propuse de Legendre R. [5]: 1. Interdisicplinaritatea centripetă: interacțiunea diferitor discipline pentru studierea unei teme sau pentru formarea unei competențe integrate; 2. Interdisciplinaritatea centrifugă: mută accentul de pe disciplina pe cel care învață, punând în prim-plan tipurile de achiziții integrate/ competențe integrate. 3. Interdisciplinaritatea- plan științific: se pune accent pe cercetare interdisciplinară, situată între disciplinele științifice în încercarea de a valorifica interacțiunile dintre acestea. Producerea cunoașterii- modul de realizare a interdisciplinarității; 4. Interdisciplinaritatea- plan pedagogic: activitățile de învățare se organizează în jurul unor competențe transversale/ integrate; nu există o disciplină dominantă; 5. Interdisciplinaritatea- plan instrumental: accentul se pune pe rezolvarea unei probleme concrete într-un anumit context, valorificând competențele transversale.

4.	Integrarea transdisciplinară	✓ Abordarea de tip transdisciplinar tinde progresiv către o „decompartimentare" completă a obiectelor de studii implicate [1]; ✓ Conținuturile se integrează în jurul unor probleme de viață reale: importante, semnificative, actuale pentru elevi; ✓ Competențele transversale devin referente ale finalităților de învățare; ✓ Transdisciplinaritatea plasează procesele individuale de învățare ale elevilor, nevoile, interesele și caracteristicile acestora în centrul experiențelor de învățare (L.Ciolan); ✓ În plan curricular se disting două forme/ abordări ale transdisciplinarității: instrumentală și comportamentală (L.D' Hainaut): a) *transdisciplinaritatea instrumentală* urmărește să-i furnizeze elevului metode și tehnici de muncă intelectuală transferabile la situațiile noi cu care acesta se confruntă; ea este orientată mai mult către rezolvarea anumitor probleme, decât pe achiziția de cunoaștere „de dragul cunoașterii"; b) *transdisciplinaritatea comportamentală* intenționează, așa cum sublinia L.D'Hainaut, să ajute elevul „să-și organizeze fiecare dintre demersurile sale în situații diverse". Acest tip de abordare se focalizează pe activitatea subiectului care învață; ținând seama de psihologia procesului de învățare, transdisciplinaritatea comportamentală se situează permanent într-o strânsă legătură cu situațiile de viață semnificative (care au sens) pentru cel ce învață.

O altă abordare a nivelurilor de integrare curriculară se axează pe gradul în care disciplinele se intersectează și se armonizează în proiectarea și implementarea curriculumului educațional: nivel de bază, nivel intermediar, nivel funcțional, nivel profund.

Tabelul 2. Forme și niveluri de integrare curriculară

Nr. crt.	**Forme și niveluri de integrare curriculară**	**Caracteristici și particularități**
1.	Integrare formală (minimală) Nivel de bază	- Disciplinele școlare rămân separate, dar cadrele didactice fac referințe punctuale la alte discipline sau arii curriculare; - Exemplu: la geografie se studiază tema „clima" și se face legătura cu influența acesteia asupra sănătății (biologie); - Nu se propune planificarea didactică comună. Legătura este doar contextuală.

2.	Integrarea secvențială Nivel intermediar	- Teme comune sunt abordate în paralel de mai multe discipline, într-o succesiune coordonată. - Exemplu: la limba română, elevii scriu un eseu despre natură în timp ce la Biologie învață despre ecosisteme. - Necesită o minimă colaborare între cadrele didactice; - Elevii fac conexiune între informații.
3.	Integrarea tematică Nivel funcțional	- Toate activitățile didactice sunt construite în jurul unei teme centrale/ comune. - Exemplu: Tema „Apa" este abordată la toate disciplinele relevante (fizică- stări de agregare, chimie- compoziție, geografie- distribuție, educația civică- dreptul la apă); - Se realizează prin unități de învățare/ proiecte; - Planificarea didactică se face în funcție de tema integratoare.
4.	Integrarea interdisciplinară Nivel profund	- Competențele, conținuturile, strategiile didactice a mai multor discipline se combină pentru a proiecta o unitate de învățare coerentă; - Exemplu: Realizarea proiectului despre „Alimentație sănătoasă" integrează noțiuni din biologie, chimie, educație pentru sănătate. - Planificarea didactică integrată se realizează de către echipele de profesori; - Accentul se pune pe competențe transferabile și transformatoare.
5.	Integrarea transdisciplinară Nivel complex, global	- Se depășesc granițele disciplinelor de studiu; - Învățarea este organizată în jurul unor probleme reale ale vieții, sau a unor proiecte autentice; - Exemplu: Realizarea unui proiect ecologic în școală (include competențe din diferite domenii de cunoaștere: științe, comunicare, TIC etc); - Se realizează învățarea în baza proiectelor/ cercetării; - Elevii aplică cunoștințele din mai multe domenii simultan; - Accent axat pe dezvoltarea gândirii critice, creativitate, colaborare, cooperare.

E de menționat că în literatura de specialitate găsim și alte abordări privind formele și nivelurile de integrare curriculară. În acest sens, A.Popovici-Borzea, pe larg analizează abordările respective propuse de E.Rutheford, H.Gardner, M.Skilbeck, L.D'Hainaut, D.Potolea, L.Ciolan, R.Fogarty etc.

1) E.Rutheford și H.Gardner [*Apud*, 9] au făcut următoarele distincții

- sinteze integrative în interiorul unei ramuri științifice, combinația a două sau mai multe discipline în proporții egale;
- corelațiile interdisciplinare în jurul unei discipline-axă;

- discipline similare, dar care integrează principii, probleme și materii noi.

2) M.Skilbeck [10] propune sistematizarea următoarelor niveluri de integrare:

- în interiorul unei discipline, ceea ce se soldează cu creșterea coerenței interne a disciplinei;
- cooperare interdisciplinară în cadrul căreia identitatea structurală a disciplinelor este consecventă;
- sinteze interdisciplinare; autonomia specifică fiecărei discipline este abandonată în favoarea unei noi forme de organizare a conținutului.

3) J.Ingram [4] condensează variantele integrative în două tipuri: integrarea ierarhică şi integrarea laterală. Integrarea ierarhică se structurează pe dimensiune verticală, a doua presupune relaționarea unor conținuturi potrivit unor teme sau arii de interes comun.

4) L.D'Hainaut [2] distinge între abordarea intradisciplinară, interdisciplinară, pluridisciplinară și transdisciplinară. Astfel, autorul imaginează un tabel în care aşează pe coloane diferite disciplinele, iar pe rânduri principiile şi conceptele ce constituie obiectul activității intelectuale. Conceptele şi principiile generale sunt folosite de un număr foarte mare de discipline, cele orientate se aplică unui grup de discipline, iar cele specifice sunt proprii unei discipline. Autorul belgian arată că perspectiva interdisciplinară constă „în organizarea învăţământului în aşa fel, încât să furnizeze elevilor ocazia de a se familiariza cu principii generale sau orientate în contexte cât mai variate posibil". Domeniile privilegiate sunt: teoria generală a sistemelor, teoria ansamblurilor, lingvistica, logica, epistemologia; aceasta deoarece ele pot oferi elevilor concepte şi principii generale care pot fi aplicate (transferate) în diferite domenii ale cunoaşterii. Perspectiva interdisciplinară, în opinia sa, are câteva avantaje, dar și dezavantaje. Avantajele permit transferul și rezolvarea de noi probleme: constituie o abordare economică în ceea ce priveşte raportul dintre cantitatea de cunoștințe si volumul de învăţare: facilitează transferul. Dezavantajele care trebuie avute in vedere se referă la faptul că uneori se poate cădea într-un dogmatism interdisciplinar: există riscul unei generalizări abuzive, care duce la un anumit tip de reducționism.

5) Tipologia lui D.Potolea, [9] este, fără îndoială, una care merită o activitate deosebită. Autorul surprinde o mare varietate tipologică, însumând 13 subdiviziuni, care ar dori să se constituie într-un sistem ierarhic.

Tipuri structurate, care pot fi:

a) cantitative, bazate pe procese: de însumare; contributive;
b) calitative, bazate pe procese de: fuziune; sinteză care poate fi liniară, ciclică, metodologică, holistică.

Tipuri funcţionale, care pot fi:

a) intrinsece implicând învăţarea integrativă prin: trebuinţe şi interese; activităţi; investigaţii; experienţe;
b) extrinsece-implicând: abordări inductive; abordări deductive.

Diferenţierea dintre cele două clase majore de tipuri (structurale şi funcţionale) are la bază câteva caracteristici: integrarea structurală este concepută ca o reorganizare a cunoştinţelor, comparativ cu structura disciplinelor de proveniență, iar integrarea func-

ţională selecţionează şi asamblează cunoştinţele în funcţie de gradul lor de utilitate în „promovarea experienţelor integrative”. Prima grupează informațiile după consideraţii logice şi epistemologice, iar a doua după criterii psihologice sau sociale. Categoria structurală este centrată pe profesor, iar categoria funcţională pe elev. D.Potolea propune o tipologie ce reprezintă o încercare de a reduce din parţialitatea perspectivelor ilustrate anterior şi de sinteză a criteriilor și formelor de conținut interdisciplinar aferent. Schema dezvoltată valorifică substanțial sistemul lui Ingram, fiind introduse însă comprimări, redistribuiri, completări şi redefiniri terminologice.

MODELE STRUCTURALE ALE INTEGĂRII CURRICULUMULUI

R.Fogarty (1991) și H.H. Jacobs (1989) au pus bazele a zece trepte/ modele de proiectare integrată a curriculumului. În tabelul de mai jos vom încerca o prezentare sintetică a acestora.

Tabelul 3. Cele zece trepte/ modele de proiectare integrată a curriculumului [*Apud* 1]

Denumire	Descriere	Avantaje	Dezavantaje
1. Curriculum fragmentat (fragmented)	Discipline separate, distincte; Fiecare este concentrată asupra propriului obiect și lucrează exclusiv cu propriile metode.	Viziune clară asupra fiecărei discipline; Conformitate cu „norma”.	Conexiunile nu sunt clare pentru elevi; Capacitatea de transferare a achizițiilor învățării este redusă; Au loc suprapuneri între conținuturi și deprinderi; Cantitate mare de efort pentru elevi.
2. Curriculum conectat (connected)	Integrare interdisciplinară explicită între teme și concepte.	Elevii pot avea o viziune de ansamblu în interiorul disciplinei; Favorizează construcția unor structuri cognitive și transferul de idei.	Disciplinele rămân separate; Nu se creează oportunități de învățare de tip cross-curriclar.
3. Curriculum conic (nested)	Focalizare pe mai multe tipuri de competențe în cadrul aceleiași arii disciplinare (sociale, de gândire, de cunoaștere).	O singură lecție/ unitate de învățare poate avea contribuții la dezvoltarea unor dimensiuni diferite ale personalității; Un singur cadru didactic poate integra curriculumul.	Dificultăți în repararea priorităților conceptuale de către elevi; Poate deruta elevii, dacă nu este bine organizată activitatea de învățare;

4. Curriculum secvențial/ în succesiune (sequenced)	Ideile similare sunt predate în conexiune, chiar dacă disciplinele sunt separate; Acest model propune o integrare orizontală, de tip „infuzie”.	Cadrele didactice decid asupra conținuturilor; învățarea devine mai semnificativă, iar achizițiile mai durabile.	Cadrul didactic nu mai are autonomie în planificare (trebuie să se coreleze cu ceilalți colegi); colaborarea și flexibilitatea personală și organizațională sunt absolut necesare.
5. Curriculum comun/ împărtășit (shared)	Sunt identificate punctele comune între două discipline, după care planificarea și predarea se fac împreună.	Un prim pas către integrarea deplină la nivelul mai multor discipline; facilitează înțelegerea și învățarea conceptelor.	Timp alocat pentru planificare; negocierea și compromisul sunt indispensabile; încredere, lucru eficient în echipă și angajament din partea ambilor parteneri.
6. Curriculum ramificat (webbed)	O anumită temă este folosită ca principiu organizator al instruirii în cadrul mai multor discipline (instruire tematică).	Temele interesante sporesc motivația elevilor pentru învățare; Se promovează colaborarea între discipline din arii diverse; ușurință în realizarea conexiunilor.	Sacrificarea primatului disciplinar; necesită un demers continuu de planificare și proiectare; pericolul impunerii unor teme nerelevante pentru elevi; focalizarea excesivă pe activitățile de învățare.
7. Curriculum înlănțuit (threaded)	Abordare metacurriculară care pune în prim-plan competențele transversale și le abordează de-a lungul tuturor disciplinelor.	Elevii învață cum să învețe; nu dizolvă structurile disciplinare; elevii transferă gândirea în competențe pentru viață.	Pericolul încărcării curriculumului disciplinar; abordare statică a disciplinelor; presupune o viziune comună asupra competențelor transversale urmărite.
8. Curriculum integrat (integrated)	Model integrat autentic ce elimină suprapunerile disciplinare prin crearea unor priorități comune de dezvoltare a cunoștințelor și a atitudinilor.	Elevul recunoaște ușor conexiunile și le utilizează; crește motivația pentru învățare, datorită semnificativității procesului.	Model mai dificil de implementat; competențe solide din partea cadrelor didactice; restructurarea orarelor școlare tradiționale; angajarea de resurse la nivel instituțional.

9. Curriculum in imersiune/ asimilat (immersed)	Disciplinele devin o parte a lentilelor prin care elevul privește învățarea; interesul sau focalizarea elevului în învățare filtrează întregul conținut, aceasta fiind asimilat și acomodat experiențelor anterioare.	Integrarea curriculumului se produce la nivelul stucturilor mentale ale elevului; conștientizarea procesului de către elev și decizia proprie asupra conținutului și formei integrării.	Pericolul unei focalizări prea înguste; încercarea prematură a acestui model; poate limita perspectivele elevului.
10. Curriculum în rețea (networked)	Elevul filtrează experiențele de învățare prin ochii expertului și face conexiuni interne care conduc la articularea unor rețele externe de experți în domeniile relaționate.	Abordare proactivă a învățării, centrată pe autonomia și responsabilitatea elevului; automotivare datorată creșterii conștiente a expertizei personale; rolul de mentor și consultant al profesorului.	Este ușor de căzut în capcana supraaglomerării; riscul multiplicării proiectelor; împrăștierea intereselor și a eforturilor și, de aici, lipsa de consistență din perspectiva achizițiilor finale.

Aceste opțiuni referitoare la modul de integrare structurală a curriculumului se pot dovedi valoroase atât din perspectiva conceptuală, pentru o mai bună înțelegere a procesului de integrare a variantelor sale, dar și din perspectiva metodologică, cu referire directă la procesul „tehnic" de proiectare a curriculumului [*Apud* 1, p.141].

Descrierea formelor și nivelurilor de integrare curriculară implică și generează etapele, stadiile acestui proces. L.Ciolan distinge următoarele stadii ale integrării curriculare: inserție/ armonizare, corelare/ juxtapunere, intersecție/ interacțiune, fuziune [1, p.133].

În viziunea noastră, stadiile/ etapele integrării curriculare pot fi prezentate altfel:

1. Analiza cadrului curricular. Se identifică: disciplinele implicate, competențele generale și specifice, comune și/ sau complementare, conținuturile ce pot fi comutate;

2. Stabilirea temei integratoare/ problemei centrale/ dominante. Alegerea unei teme relevante și semnificative: apropiate de interesele elevilor; cu potențial de conexiuni interdisciplinare, legate de viața reală, de context;

3. Formarea echipei de cadre didactice. Colaborarea cadrelor didactice de diferite discipline: stabilirea finalităților comune; planificarea sincronizată a conținuturilor și a strategiilor didactice; stabilirea rolurilor în echipa educațională.

4. Planificarea curriculară integrată. Realizarea unei planificări comune care va include: tema integratoare, competențele vizate (transversale, generale, specifice), unități

de conținuturi selectate, activități de învățare, strategii didactice, modalități și criterii de evaluare. Instrumentele utile: planul unității integrate de învățare, fișa de integrare, matricea de corelare a competențelor.

5. Derularea activităților de învățare integrate: proiecte tematice, activități în echipă/ grupuri, cercetare, dezbatere, ateliere, jocuri de rol, activități interdisciplinare etc.

6. Evaluarea integrată. Evaluarea se face în funcție de: produsul final, competențele demonstrate, implicarea în proces, autoevaluarea. Instrumente: rubrici de evaluare, portofolii, grile de observare, jurnale reflexive.

7. Reflecții și ajustări. Analiza procesului și a rezultatelor: feedback de la elevi și profesori, identificarea punctelor forte și a celor vulnerabile; ajustarea planificării, pentru proiecte viitoare.

Indiferent de forma și nivelul de integrare curriculară, indiferent de modul și stadialitatea integrării curriculare, proiectarea curriculumului integrat și realizarea procesului de învățare integrată se centrează pe trei abordări teoretice: constructivistă, holistică și socio-constructivistă.

Abordarea constructivistă (J.Piajet, L.Vîgotsky, J.Brener) a procesului de integrare curriculară implică două aspect:

- Epistemologia constructivistă, care susţine că elementul sau fenomenul luat ca obiect al cunoaşterii nu are o stare finită dată, el se construieşte, se deconstruieşte şi se reconstruieşte pe parcursul investigării sale, se articulează permanent, „prinde formă" odată cu acţiunea de explorare. Cunoaşterea este un construct uman fundamentat pe faptele vieţii sociale" [11, p.42]; ea reflectă interesele şi valorile umane social construite.
- Teoriile învăţării, care prezintă unele achiziţii recente ale domeniului, potrivit cărora omul învaţă construind activ sensuri din experienţele propuse de un curriculum; învăţarea autentică este aceea care promovează şi sprijină construirea activă a sensului pentru elevi (engl., the active construction of meaning). Învăţarea este, la rândul ei, un demers de descoperire şi construire a propriei cunoaşteri, a propriilor structuri cognitive de către elevi.

Abordarea holistică a procesului de integrare curriculară se referă la următoarele idei cheie (J.Dowey, H.Gardner):

- Educația trebuie să răspundă dezvoltării integrate a elevului.
- Curriculumul trebuie să reflecte realitatea complexă a lumii, nu cunoștințe și generalități.
- Integrarea disciplinelor favorizează formarea unei viziuni globale asupra lumii.
- Cooperarea efectivă între persoanele implicate aflate la diferite paliere de decizie.

Abordarea socio-constructivistă (C.Vîgostky, J.Brener) a curriculumului integrat se centrează pe următoarele concepte:

- Învățarea este un proces social, influențat de mediu și cultură;

- Curriculumul integrat încurajează cooperarea, dialogul, și învățarea în echipă;
- Problemele și proiectele reale devin context de învățare autentice.

În finalul abordării formelor și nivelurilor de integrare curriculară se impun două constatări/ concluzii:

1. Integrarea curriculară ca proces stadial exclude linii de demarcație între niveluri de integrare și face acest proces să fie mobil.
2. Integrarea este un proces dinamic, ce se poate „mișca" cu ușurință de la un nivel la altul, de la o treaptă la alta [1, p.135].

CONCLUZII GENERALE

1. Nivelurile de integrare curriculară, pe larg, sunt descrise în literatura de specialitate și se reprezintă ca: nivel intradisciplinar, pluridisciplinar, interdisciplinar și transdisciplinar. Aceste abordări pot fi privite și ca stadii, etape ale proiectării curriculumului integrat, se merge de la progresiv, de la varianta intradisciplinară la cea multidisciplinară, interdisciplinară până la lichidarea, „fuzionarea" totală a disciplinelor de studii – transdisciplinară;

2. Indiferent de nivelul de integrare curriculară, proiectarea integrată și organizarea procesului de predare-învățare-evaluare se centrează pe o viziune holistică și constructivistă asupra celui ce învață, o coordonare între diferitele etape de construcție curriculară;

3. Abordarea integrată a curriculumului scris, a curriculumului predat-învățat-evaluat generează un set de efecte pozitive:

- curriculumul integrat îi ajută pe elevi să-și aplice competențele;
- o bază integrată a cunoașterii conduce către o mai rapidă reconfigurare a informațiilor de către elevi;
- perspectivele multiple conduc către o bază mai integrată a cunoașterii;
- curriculumul integrat încurajează profunzimea învățării şi aria mai largă de exprimare a acestui proces;
- curriculumul integrat promovează valori şi atitudini pozitive la elevi;
- curriculumul integrat furnizează timp suficient pentru o „explorare» de calitate a curriculumului;

Dintr-o perspectivă mai largă, putem spune că introducerea elementelor de curriculum integrat este profitabilă deoarece acestea:

- răspund necesităților (provocărilor) societății actuale;
- stimulează rolul activ al elevului ca organizator al propriei structuri a cunoaşterii;
- sunt în concordanţă cu noile orientări din epistemologie şi din ştiinţele cogniției;
- permit flexibilitatea curriculumului (contribuie la descentralizarea curriculară prin posibilitatea dezvoltării unor părți semnificative ale curriculumului la nivel instituțional);

- permit relaționarea cu experiențele și evenimentele curente și semnificative din viața elevului.

4. Realizarea integrării curriculare la nivelul interdisciplinar și cel transdisciplinar poate fi eficientă când vor fi respectate mai multe condiții:

- fundamentarea clară și convingătoare a conceptului de integrare la nivel interdisciplinar și transdisciplinar;
- formarea conceptelor de curricula integrate din perspectiva disciplinelor care vor fi supuse integrării și a demersului didactic în condițiile specifice de învățare;
- renovarea programelor universitare de pregătire a viitoarelor cadre didactice apte să organizeze învățarea elevilor în baza curriculumului integrat.

5. Crearea mediului profesional și psihologic privind implementarea eficientă a curriculumul integrat în instituțiile de învățământ.

REFERINȚE:

1. CIOLAN L., Învățarea integrată. Fundamente pentru un curriculum transdisciplinar. Iași: Polirom, 2008, ISBN 978-973-46-1034-1, 273 p.
2. D' HAINAUT, L., Programe de învățământ și educație permanentă. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1981.
3. GUȚU Vl., Cadrul de referință al Curriculumului național. Ghid de implementarea a curriculumului modernizat în învățământul liceal. Chișinău: Știința, 2007.
4. INGRAM J., Curriculum integration and lifelong education: a contribution to the improvement of school curricula. Hamburg: Pergamon Press and the UNESC Institute for Education, 2014.
5. LEGENDRE, R., Dictionnaire actuel de l education, ediția a II-a, Guerin, Montreal, 1993.
6. NEACȘU, I., Învățământul modular – strategie integrată în abordarea interdisciplinară a învățământului, Revista de pedagogie, 1983.
7. NICULESCU, B. O nouă viziune asupra lumii – transdisciplinaritatea, 1997.
8. NICULESCU, B. Transdisciplinaritatea, Manifest. Iași: Polirom, 1999.
9. POTOLEA, D. Interdisciplinaritatea conținutului învățământului. O tipologie și câteva implicații, Revista de pedagogie, 1983.
10. SKILBECK, M. Readings in SBCD. Londra: Harper & Row, 1984.
11. TRIGG, R. Înțelegerea științei sociale. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1996.

N.B. Articolul a fost realizat în cadrul Subprogramului (2024-2027) „*Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar*”, cifrul 01.14.01.